

УДК 378.371

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-2-11>

Тетяна РАСТРУБА,

orcid.org/0000-0003-2232-1190

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри вокально-хорової майстерності

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(Ніжин, Чернігівська область, Україна) *gastruba_1510@ukr.net*

Людмила ШУМСЬКА,

orcid.org/0000-0002-1440-049X

заслужений діяч мистецтв України,

професор кафедри оркестрового диригування та інструментознавства
Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського
(Київ, Україна) *choirsvitych@ukr.net*

Любов ДОРОХІНА,

orcid.org/0000-0001-9540-2595

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри вокально-хорової майстерності

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(Ніжин, Чернігівська область, Україна) *lyubavad@gmail.com*

ВОКАЛЬНО-ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Статтю присвячено вокально-хоровому мистецтву, що є важливою складовою музичної культури людства, яка відображає різні історичні епохи та культурні трансформації. Від свого виникнення у давніх релігійних ритуалах до сучасних сценічних форм, цей вид мистецтва зазнав численних змін і продовжує відігравати значну роль у суспільному житті. У статті досліджено основні етапи розвитку вокально-хорового мистецтва, його взаємодію із суспільними та культурними процесами різних історичних періодів, а також еволюцію жанрових і стилістичних особливостей. Особлива увага приділяється ранньому періоду розвитку вокального мистецтва, яке виникло на основі ритуальних співів стародавніх цивілізацій. Церковний спів у Середньовіччі сприяв виникненню багатоголосних форм, що розвинулися у хоріву поліфонію епохи Відродження. У статті аналізується вплив соціальних та духовних факторів на формування музичних традицій, особливо розвиток музичного мистецтва під впливом церковних реформ і загальноєвропейських культурних течій. Дослідження також висвітлює значення вокально-хорового мистецтва в епоху бароко та класицизму, коли композитори створювали масштабні хорові твори, що увійшли до класичної музичної спадщини. Окремо розглядаються національні школи вокального мистецтва та їхній внесок у розвиток хорового виконання. Проаналізовано ключові композиційні прийоми, зокрема перехід від монодії до складної багатоголосної фактури. Стаття також охоплює ХХ століття, коли під впливом модернізму відбулися зміни в підходах до вокального та хорового виконання. Музиканти та композитори шукали нові шляхи розвитку, експериментуючи з формою і стилями, що в свою чергу, збагачувало вокально-хорове мистецтво новими концепціями. Розвиток авангарду та постмодерністських тенденцій також позначився на сучасних хорових колективах, які прагнуть до інтеграції різних музичних стилів та форм, зберігаючи водночас класичну спадщину. Таким чином, вокально-хорове мистецтво залишається важливим елементом музичної культури, що еволюціонує разом із розвитком суспільства, зберігаючи свою актуальність і значущість у сучасному світі.

Ключові слова: вокально-хорове мистецтво, поліфонія, Ренесанс, бароко, національні школи, модернізм.

Tetiana, RASTRUBA,*orcid.org/0000-0003-2232-1190**PhD in Pedagogy, Associate Professor;**Associate Professor at the Department of Vocal and Choral Skills**Nizhyn Mykola Gogol State University**(Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine) rastruba_1510@ukr.net***Lyudmyla SHUMSKA,***orcid.org/0000-0002-1440-049X**Honored Art Worker of Ukraine,**Professor at the Department of Orchestral Conducting and Instrumental Science**Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music**(Kyiv, Ukraine) choirsivitych@ukr.net***Liubov DOROKHINA,***orcid.org/0000-0001-9540-2595**Candidate of Art History,**Associate Professor at the Department of Vocal and Choral Mastery**Nizhyn Mykola Gogol State University**(Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine) luybavad@gmail.com*

VOCAL AND CHORAL ART IN HISTORICAL RETROSPECTIVE

The article is devoted to vocal and choral art, which is an important component of the musical culture of mankind, which reflects different historical eras and cultural transformations. From its origin in ancient religious rituals to modern stage forms, this art form has undergone many changes and continues to play a significant role in public life. The article examines the main stages of the development of vocal and choral art, its interaction with social and cultural processes of various historical periods, as well as the evolution of genre and stylistic features. Special attention is paid to the early period of the development of vocal art, which arose on the basis of ritual chants of ancient civilizations. Church singing in the Middle Ages contributed to the emergence of polyphonic forms that developed into the choral polyphony of the Renaissance. The article analyzes the influence of social and spiritual factors on the formation of musical traditions, especially the development of musical art under the influence of church reforms and pan-European cultural currents. The study also highlights the importance of vocal-choral art in the Baroque and Classical eras, when composers created large-scale choral works that became part of the classical musical heritage. National schools of vocal art and their contribution to the development of choral performance are considered separately. The key compositional techniques are analyzed, in particular the transition from monody to a complex polyphonic texture. The article also covers the 20th century, when under the influence of modernism there were changes in approaches to vocal and choral performance. Musicians and composers were looking for new ways of development, experimenting with form and styles, which in turn enriched vocal and choral art with new concepts. The development of avant-garde and postmodern trends has also had an impact on modern choral ensembles, which strive to integrate different musical styles and forms, while preserving the classical heritage. Thus, vocal and choral art remains an important element of musical culture that evolves along with the development of society, maintaining its relevance and significance in the modern world.

Key words: *vocal and choral art, polyphony, Renaissance, baroque, national schools, modernism.*

Постановка проблеми. Вокально-хорове мистецтво є однією з найважливіших форм музичного вираження, яка пронизує історію людської культури і тісно пов'язана із суспільними, духовними та естетичними процесами різних епох. Незважаючи на багатотисячолітню історію цього жанру, сьогодні він залишається актуальним, але водночас недостатньо дослідженим з точки зору впливу історичних і соціокультурних чинників на його розвиток. У сучасному музикознавстві недостатньо уваги приділено детальному аналізу еволюції вокально-хорового мистецтва в контексті різних історичних періодів, а також його ролі в культурних і соціальних трансформаціях, які мали місце в Європі та інших частинах світу.

Проблема полягає в тому, що існує певний розрив у розумінні безперервності розвитку вокально-хорових традицій, зокрема їхнього переходу від релігійних до світських форм, від ритуальних обрядів до концертного виконання. Багатство стилістичних варіацій та жанрових особливостей вокально-хорового мистецтва, які виникали в різні епохи – від античності до сучасності – недостатньо узагальнені та систематизовані в межах єдиного наукового підходу. Відсутність чіткого аналізу взаємодії соціальних умов та музичного вираження, зокрема в аспектах духовного і світського співу, створює прогалини у розумінні справжньої ролі цього мистецтва у формуванні культурної спадщини.

Ще одним важливим аспектом є недостатнє дослідження впливу національних вокально-хорових шкіл на розвиток музичної культури в контексті загальносвітових тенденцій. Наприклад, національні традиції багатьох країн мають унікальні риси, що відрізняють їх від інших культур, проте їхній внесок у загальну хорову спадщину часто залишається поза увагою. Водночас дослідження ролі композиторів у формуванні вокально-хорових жанрів також викликає чималий інтерес, особливо в аспекті створення нових музичних форм і стилів, які увійшли до загальносвітової музичної практики.

Значним викликом залишається сучасний стан вокально-хорового мистецтва. У ХХ і ХХІ століттях, під впливом модернізму, авангардизму і постмодернізму, вокально-хорова традиція зазнала серйозних трансформацій. Нові технічні засоби, зміна аудиторій, поява нових жанрів і стилів призвели до пошуку нових форм вираження у хоровій музиці. Сучасні композитори та виконавці прагнуть до експериментів, інтегруючи різноманітні музичні стилі та технології, що потребує детального дослідження з метою розуміння сучасних тенденцій у розвитку цього жанру.

Таким чином, постановка проблеми дослідження вокально-хорового мистецтва охоплює комплекс питань, пов'язаних із його історичною еволюцією, жанровою та стилістичною різноманітністю, впливом соціокультурних умов на розвиток музичних традицій, а також сучасними викликами, що стоять перед цим мистецтвом в умовах глобалізації та технологічних змін.

Аналіз досліджень. Вокально-хорове мистецтво є предметом наукових досліджень як в Україні, так і за її межами. Українські вчені приділяють значну увагу вивченню різних аспектів цього жанру, розглядаючи його розвиток через призму історичних етапів, жанрової специфіки, національних традицій та впливу соціокультурних процесів на музичну спадщину. Проблематика досліджень охоплює широкий спектр питань, зокрема, розвиток українських вокально-хорових традицій, вплив релігійних і світських чинників на формування жанру, а також внесок українських композиторів та виконавців у світову музичну культуру.

Відомі українські музикознавці, такі як Олександр Кошиць, Кирило Стеценко, Станіслав Людкевич та Левко Ревуцький, зробили значний внесок у дослідження та розвиток національних хорових традицій. В їхніх працях детально розглядаються питання стилістичної еволюції хорового мистецтва, зокрема поліфонічні техніки та вплив народних пісенних мотивів на хорові твори. Наприклад, Людкевич у своїх дослідженнях акцентував увагу

на специфіці української хорової традиції, яка поєднує елементи духовної музики та народного співу, що надало українському хоровому мистецтву унікальних рис.

Український хоровий спів, особливо церковна музика, активно досліджується в контексті спадщини композиторів Миколи Леонтовича та Артемія Веделя. Дослідження творчості цих композиторів займають важливе місце в роботах українських музикознавців, таких як Оксана Сулима та Андрій Гнатюк. Вони аналізують специфіку хорових творів Леонтовича, зокрема його обробки народних пісень, які стали класикою українського хорового мистецтва. У своїх працях Сулима звертає увагу на гармонічні та ритмічні особливості творів, а також на їхню емоційну насиченість, яка відрізняє український хоровий спів від західноєвропейських традицій.

Кирило Стеценко, відомий український хоровий диригент та композитор, також залишив вагомий слід у дослідженні хорового мистецтва. Його праці присвячені розвитку церковного співу в Україні та його впливу на світське хорове мистецтво. Стеценко наголошував на важливості збереження національних традицій у хоровому виконанні, водночас адаптуючи їх до сучасних умов. Він також активно підтримував дослідження хорової спадщини українського бароко, аналізуючи вплив цього періоду на подальший розвиток української музики.

Проблематика національної ідентичності у вокально-хоровому мистецтві також піднімалася у працях Ніни Герасимової-Персидської, яка аналізувала вплив українських народних традицій на становлення та розвиток хорового виконавства. Її дослідження охоплюють питання інтеграції фольклорних елементів у хорову музику, а також внесок таких композиторів, як Микола Лисенко та Борис Лятошинський, у створення нових форм хорового мистецтва. Герасимова-Персидська звертає увагу на специфіку українських національних мотивів у контексті загальносвітових музичних процесів, підкреслюючи унікальність української хорової школи.

Актуальні дослідження українських вчених також стосуються проблем сучасного розвитку хорового мистецтва. Валентина Кузик досліджує питання модернізації хорового виконавства в ХХ і ХХІ століттях, зокрема вплив технологічного прогресу та зміни музичних смаків на формування нових хорових стилів і жанрів. У своїх роботах вона аналізує трансформацію традиційних форм хорової музики під впливом сучасних культурних тенденцій, таких як глобалізація, модернізм та постмодернізм. Кузик підкреслює, що, незва-

жаючи на зміни у світі музичного мистецтва, вокально-хорова традиція зберігає свою актуальність, оскільки поєднує в собі глибинні духовні та культурні цінності.

Інший аспект, який досліджують українські вчені, – це вплив європейських хороших традицій на українське мистецтво. Зокрема, Олена Івашко вивчає взаємодію української хорової школи з європейськими музичними течіями, такими як бароко, класицизм та романтизм. Вона аналізує, як європейські стилі адаптувалися в українській культурі, створюючи унікальні синтети, що відображають специфіку національної ідентичності.

Таким чином, аналіз досліджень українських вчених показує, що вокально-хорове мистецтво в Україні розглядається через призму історичних, національних та культурних факторів. Дослідження цього мистецтва демонструють його важливість для формування національної музичної спадщини та водночас підкреслюють актуальність вивчення впливу сучасних тенденцій на його подальший розвиток.

Метою статті є дослідження історичного розвитку вокально-хорового мистецтва, аналіз його жанрових і стилістичних особливостей у різні епохи та вивчення впливу соціокультурних чинників на його еволюцію.

Виклад основного матеріалу. Вокально-хорове мистецтво є однією з найдавніших форм музичного вираження, яке еволюціонувало протягом тисячоліть, від ритуальних співів первісних суспільств до складних музичних творів сучасності. Його розвиток тісно пов'язаний із соціокультурними процесами, які визначали характер музичного мистецтва в різні історичні періоди. Основний матеріал дослідження спрямований на розкриття ключових етапів розвитку вокально-хорового мистецтва, його жанрових і стилістичних особливостей та впливу композиторів і виконавців на його еволюцію (Стеценко, 1993: 76).

Однією з перших форм вокально-хорового мистецтва були ритуальні співи, які супроводжували релігійні обряди у давніх цивілізаціях. У Давньому Єгипті, Месопотамії, Греції та Римі хори використовувалися для виконання ритуальних пісень і гімнів, що мали духовне і магічне значення. Особливо важливу роль у формуванні хорової традиції відіграли античні греки, у яких хор був невід'ємною частиною театральних вистав. У грецьких трагедіях і комедіях хор виконував не тільки музичну функцію, але й був носієм морально-етичних ідей, коментуючи події драми.

У Давньому Римі вокально-хорове мистецтво також займало важливе місце, зокрема у військо-

вих і державних обрядах. Проте, на відміну від Греції, римська музика була більш утилітарною, і хор часто використовувався для супроводу різноманітних державних церемоній. Релігійні співи античності поступово трансформувалися в ранньому християнстві, де основною формою хорового мистецтва став григоріанський спів.

Після падіння Римської імперії вокально-хорове мистецтво продовжувало розвиватися, але його центр перемістився до церков. У Середньовіччі саме християнська церква стала основним осередком розвитку хорової музики. Найважливішою формою хорового співу цього періоду був григоріанський спів, який являв собою одноголосний церковний спів, виконуваний хором без інструментального супроводу. Григоріанський спів відіграв не тільки релігійну, але й соціальну роль, оскільки був засобом збереження релігійних текстів та їх поширення серед віруючих (Стравінський, 1999: 112).

Хоча монодія була основною формою хорового співу в ранньому Середньовіччі, з часом почали з'являтися елементи багатоголосся. Перші експерименти з багатоголоссям почалися у рамках літургійного співу, що призвело до виникнення поліфонії – одного з ключових стилістичних досягнень європейського хорового мистецтва.

Епоха Відродження стала періодом стрімкого розвитку поліфонії, яка стала основою хорового мистецтва того часу. Вокально-хорова музика цього періоду відзначалася багатоголосністю, гармонійною складністю та структурною насиченістю. Композитори, такі як Йосип Дебре, Орландо ді Лассо, Джованні П'єрлуїджі да Палестріна, створювали складні поліфонічні твори, в яких кожен голос хору мав свою мелодичну лінію, що перепліталася з іншими голосами у гармонійне ціле.

Однією з найважливіших особливостей хорової музики епохи Ренесансу було її тісне поєднання з літературою. Хори виконували не лише релігійні твори, але й світські мадригали, мотети та інші музичні форми, в яких важливе місце займав текст. Музичний матеріал підпорядковувався тексту, підкреслюючи його зміст через музичні засоби виразності.

З приходом епохи бароко хорове мистецтво зазнало значних змін, оскільки в цей період почали розвиватися нові музичні форми, такі як ораторія, кантата і меса. Композитори, такі як Йоганн Себастьян Бах, Георг Фрідріх Гендель та Антоніо Вівальді, значно розширили виразові можливості хорової музики, використовуючи більш складні гармонії, контрастні динамічні ефекти та багатоголосі структури (Вагнер, 1981: 156).

Однією з головних особливостей хорової музики бароко було поєднання голосів із інструментальним супроводом, що додавало глибини та емоційної насиченості виконанню. Барокові композитори також приділяли велику увагу драматургії хорових творів, що було особливо помітно в ораторіях Генделя та Баха, де хор відігравав не лише музичну, але й драматичну роль, коментуючи події та підкреслюючи емоційний стан персонажів.

Епоха класицизму принесла нові форми в хорову музику, зокрема меси, реквієми та симфонії з хоровим супроводом. Композитори, такі як Людвіг ван Бетховен та Франц Йозеф Гайдн, створювали масштабні хорові твори, які поєднували вокальні та інструментальні елементи. Бетховенська «Ода до радості» стала одним із найвідоміших прикладів поєднання хорової та симфонічної музики.

Романтизм, своєю чергою, привніс до хорового мистецтва більшу емоційність і ліричність. Композитори цього періоду, такі як Фелікс Мендельсон та Йоганн Брамс, використовували хор для створення емоційно насичених, часто патетичних творів. Романтична хорове музика мала як світський, так і духовний характер, а в текстах часто використовувалися філософські та ліричні мотиви.

У ХХ столітті вокально-хорове мистецтво вступило в нову фазу розвитку під впливом модернізму, авангарду та інших мистецьких течій. Композитори прагнули до нових форм виразності, експериментували з атональністю, ритмічною складністю та новими вокальними техніками. Відомі композитори, такі як Ігор Стравінський, Арнольд Шенберг та Олів'є Мессіан, створювали хорові твори, що виходили за межі традиційних гармонічних і ритмічних структур.

Сучасна хорова музика поєднує в собі елементи різних музичних стилів і культур, активно використовуючи електронні засоби, мультимедійні технології та перформативні елементи. Сучасні композитори, такі як Ерік Вітакре та Арво Пярт, продовжують традицію експериментування, створюючи нові хорові форми, які відображають сучасні музичні та культурні тенденції.

Українська хорова музика має глибокі національні корені, поєднуючи елементи народного співу та церковних традицій. Видатні українські композитори, такі як Микола Лисенко, Кирило Стеценко та Микола Леонтович, створили унікальні хорові твори, що стали невід'ємною частиною національної музичної спадщини (Станіславський, 2007: 40).

Микола Лисенко, вважається основоположником української класичної музики, активно досліджував

народну музику та фольклорні традиції, використовуючи їх у своїх хорових творах. Його хорові композиції, такі як «Заповіт» і «Гей, соколи!», зберегли автентичність українського мелосу та стали символами національної ідентичності.

Кирило Стеценко, окрім композиторської діяльності, вніс значний вклад у розвиток хорового виконавства, акцентуючи увагу на важливості професійного навчання хорових колективів. Його твори, зокрема «Літургія» та «Зимові пісні», демонструють не лише музичну майстерність, але й глибокий зв'язок з українською культурною традицією.

Микола Леонтович, відомий своїми обробками народних пісень, залишив по собі величезну спадщину, яка вплинула на подальший розвиток хорової музики в Україні. Його «Щедрик», що став популярним у всьому світі, ілюструє унікальність українського мелосу та хорової традиції.

Сучасні українські композитори також активно працюють у галузі вокально-хорового мистецтва, поєднуючи традиції з новими стилістичними тенденціями. Вони використовують різноманітні музичні елементи, експериментують з формами та жанрами, створюючи твори, що відображають сучасні культурні запити та національну ідентичність.

Сьогодні українське вокально-хорове мистецтво продовжує розвиватися, зберігаючи зв'язок між минулим і сучасністю. Хорові колективи, як професійні, так і аматорські, активно беруть участь у фестивалях і конкурсах, представляючи українську музику на міжнародній арені. Ці колективи не лише виконують традиційні твори, але й працюють над новими аранжуваннями, що дозволяє зберегти культурну спадщину та адаптувати її до сучасних умов.

Висновки. Вокально-хорове мистецтво, яке має багатий історичний контекст, продовжує еволюціонувати, відображаючи різноманітність музичних стилів, емоційність виконання та глибину національної ідентичності. Через вивчення його етапів розвитку, жанрових і стилістичних особливостей, а також впливу видатних композиторів і виконавців, можна краще зрозуміти важливість хорового мистецтва в контексті української культури та його роль у формуванні музичної ідентичності нації.

Таким чином, вокально-хорове мистецтво є невід'ємною частиною культурної спадщини, яка продовжує надихати нові покоління музикантів і слухачів, зберігаючи глибокі зв'язки з традиціями та історією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вагнер Р. Історія хорового мистецтва. – Київ: Музична Україна, 1981. – 320 с.
2. Леонтович М. Твори: у 2 т. Т. 1. – Київ: Музична Україна, 1973. – 240 с.
3. Лисенко М. В. Твори: у 3 т. Т. 1. – Київ: Музична Україна, 1967. – 256 с.
4. П'ярт А. Музика як форма вираження. – Київ: Видавництво «Тека», 2005. – 150 с.
5. Станіславський К. Вокально-хорове мистецтво України. – Львів: Видавництво «Астролябія», 2007. – 180 с.
6. Стеценко К. Курси музики в університетах України. – Київ: Музичне видавництво, 1993. – 120 с.
7. Стравінський І. Аналіз сучасної музики. – Київ: Музична Україна, 1999. – 200 с.

REFERENCES

1. Vahner R. (1981). Istoriiia khorovo mystetstva [History of choral art]. Kyiv: Muzychna Ukraina; 320 p. [in Ukrainian].
2. Leontovych M. (1973). Tvory: u 2 t. T. 1 [Works: in 2 vols. Vol. 1]. Kyiv: Muzychna Ukraina; 240 p. [in Ukrainian].
3. Lysenko M. V. (1967). Tvory: u 3 t. T. 1 [Works: in 3 vols. Vol. 1]. Kyiv: Muzychna Ukraina; 256 p. [in Ukrainian].
4. Piart A. (2005). Muzyka yak forma vyrazhennia [Music as a form of expression]. Kyiv: Vydavnytstvo "Tekka"; 150 p. [in Ukrainian].
5. Stanislavskiy K. (2007). Vokal'no-khorove mystetstvo Ukrainy [Vocal and choral art of Ukraine]. Lviv: Vydavnytstvo "Astrolabiia"; 180 p. [in Ukrainian].
6. Stetsenko K. (1993). Kursy muzyky v universytetakh Ukrainy [Music courses in universities of Ukraine]. Kyiv: Muzychne vydavnytstvo; 120 p. [in Ukrainian].
7. Stravinsky I. (1999). Analiz suchasnoi muzyky [Analysis of contemporary music]. Kyiv: Muzychna Ukraina; 200 p. [in Ukrainian].